

Sociālā kapitāla vērtības pieaugums

Mērķis

Izveidot publisko pārvaldību, kas ir efektīva, spēj ne tikai ātri reaģēt uz pārmaiņām, bet arī paredzēt un virzīt tās, radot sabiedrībai nozīmīgus un nākotnē nepieciešamus pakalpojumus, un kurā aktīvi līdzdarbojas lielākā daļa Latvijas sabiedrības.

Tendences un izaicinājumi: demokrātijas institūciju transformācija

- (2) Viena no būtiskākajām politiskās pārvaldības tendencēm visā pasaulē ir reprezentatīvās demokrātijas institūciju popularitātes mazināšanās. Pat tā dēvētajās „vecajās demokrātijās” pilsoņu neuzticēšanās politiķiem un skepse pret demokrātiskajām institūcijām pieaug.¹
- (3) Situācija Latvijā ir vēl kritiskāka, jo mazinājusies ne tikai balsstiesīgo iedzīvotāju daļība Saeimas vēlēšanās, bet arī iedzīvotāju uzticība valsts pārvaldes institūcijām un politiskajām partijām. Atbilstoši jaunāko aptauju datiem, 3/4 Latvijas iedzīvotāju neuzticas ne Saeimai, ne Ministru kabinetam, ne politiskajām partijām.² Tik zems uzticēšanās kredīts liek apšaubīt pieņemto lēmumu leģitimitāti un ievērojami apgrūtina valsts politikas īstenošanu pat tad, ja lēmumi ir racionāli, izsvērti un objektīvi. Ja valstisku lēmumu pieņemšanā piedalās tikai neliela daļa sabiedrības, neizbēgami tiek pieņemti lēmumi, kas neatspoguļo sabiedrības vairākuma intereses, kā arī pietiekami neatspoguļo dažādu sociālo grupu (etnisku, lingvistisku, ekonomisku u.c.) viedokļus. Tas, savukārt, nozīmē augstāku korupcijas risku, neefektīvu lēmumu īstenošanas procesu un nepilnīgu iedzīvotāju radošā potenciāla izmantošanu.
- (4) Vairumam sabiedrības norobežojoties no politiskajiem procesiem, palielinās arī sabiedrības radikālizācijas risks, jo demokrātisko institūciju pamatfunkcija ir uzturēt sabiedrisko diskusiju, kas palīdz veidot kompromisus starp dažādu sociālo grupu viedokļiem. Ja šāds kompromisa veidošanas process nenotiek, atsevišķu sociālo grupējumu radikālisms var palielināt sociālo konfliktu un pat vardarbības iespējamības risku. Pētījumi citās pasaules valstīs rāda, ka iespēja iesaistīties politisko lēmumu pieņemšanas procesā un spēja to iespaidot ievērojami ietekmē apmierinātību ar dzīvi un dzīves kvalitāti.³
- (5) Reprezentatīvās demokrātijas krīze nenozīmē demokrātiskās sistēmas galu, bet gan iezīmē tās transformāciju un līdzdalības demokrātijas institūciju lomas palielināšanos.⁴ Eiropas iedzīvotāji arvien mazāk piedalās vēlēšanās, toties biežāk izmanto jaunas formas sava viedokļa paušanai. Interneta komentāri, forumi, sociālo tīklu portāli un interneta dienasgrāmatas (emuāri jeb blogi) ir tikai daži piemēri jaunām sabiedrisko diskusiju formām,

¹ Stoker Gerry (2006). *Explaining Political Disenchantment: Finding Pathways to Democratic Renewal*. The Political Quarterly, Vol. 77, No. 2 (April-June 2006), pp. 184-194.

² SKDS (2007) Attieksme pret korupciju Latvijā. 2007. gada novembris – decembris. Pieejams: <http://www.politika.lv>

³ Stutzer Alois & Bruno Frey (2006) *Political participation and procedural utility: An empirical study*. European Journal of Political Research, Vol. 45, pp. 391-418.

⁴ Pearce Jenny (2007). *Toward a post-representational politics?: Participation in 21st century*. World Futures, Vol. 63, pp. 464-478.

kurās ne tikai tiek veidots sabiedrības viedoklis par būtiskiem jautājumiem, bet arī notiek iedzīvotāju sadarbība kopēju sociālu problēmu risināšanā. Latvijas iedzīvotāju aktivitāte jauno sabiedrisko diskusiju formu izmantošanā ir ļoti augsta.

- (6) Demokrātisko institūciju transformācijas kontekstā Latvijas pārvaldības būtiskākais izaicinājums ir spēja atrast jaunus sadarbības un līdzdalības mehānismus, kas veidotu un vairotu sabiedrības sociālo kapitālu. Vienlaikus ar atbalstu līdz šim sevi attaisnojušām un efektīvām valsts pārvaldes un dažādu sabiedrības grupu intereses pārstāvošu organizāciju sadarbības formām un praksēm, ir jāmeklē un jāattīsta jauni sabiedrības līdzdalības mehānismi.
- (7) Cilvēki labprātāk velta laiku sabiedriskiem jautājumiem, ja savai līdzdalībai redz konkrētu rezultātu. Lēmumu pieņemšanas process iespēju robežās ir jāreformē, ievērojot subsidiaritātes principu, kas nosaka, ka ikviens lēmums jāpieņem pēc iespējas tuvāk tiem, uz kuriem tas attiecas. Atsevišķos gadījumos tas nozīmē, ka lēmumu pieņemšanas tiesības tiek nodotas pašvaldībai, citā gadījumā – ka lēmumu referendumā pieņem paši pilsoņi, vēl citos visefektīvāk ir veidot privāti publiskās partnerības. Kurā līmenī katrs lēmums jāpieņem, ir atkarīgs no konkrētā gadījuma vai jomas specifikas. Iespējamie tiesās demokrātijas instrumenti, kuru pielietojamība atsevišķās jomās būtu tālāk jāizvērtē, ir referendumi un galvojumi (kuponi).
- (8) Šajā jomā ir vērts mācīties no citu valstu pieredzes. Latvijai kā salīdzinoši nelielai valstij ir vieglāk ieviest inovatīvus pārvaldības un līdzdalības risinājumus nekā lielām valstīm. Tomēr, lai Latvija kļūtu par Eiropas līderi inovatīvu pārvaldes mehānismu ieviešanā, sabiedriskajām inovācijām jāklūst par ikdienas praksi, kur jaunu ideju radīšanā iesaistās pēc iespējas plašāks cilvēku loks un pastāv sabiedriskai jaunradei labvēlīga vide un infrastruktūra, kas ļauj šīs idejas īstenot dzīvē.

Prioritārie ilgtermiņa rīcības virzieni

Sabiedrības līdzdalība politikas veidošanā

- (9) Lai maksimāli izmantotu Latvijas cilvēkkapitālu, pieņemtu kvalitatīvākus lēmumus un atvieglotu to ieviešanu, politikas veidošanā maksimāli jāiesaista sabiedrība. Lai to izdarītu, jārada reālas līdzdalības iespējas, kā arī jāparedz motivācijas mehānismi, kas mudinātu šīs iespējas izmantot, piemēram, sociālās atzinības sistēmas, administratīvi atvieglojumi vai gluži vienkārši uzskatāmi pierādījumi, ka līdzdalības rezultāti tiek reāli ieviesti.
- (10) Iesaistot sabiedrību likumu un lēmumu projektu izstrādē un izvērtēšanā, jāņem vērā sabiedrības dažādība un sociālā daudzveidība. Jātiecas, lai diskusijā tiktu ņemti vērā visu ieinteresēto sabiedrības grupu viedokļi. Politikas un sabiedrisko pakalpojumu projektu veidotājiem ir savlaicīgi jāidentificē sabiedrības grupas, uz kurām attiecīgais projekts attiecas, tās jāuzrunā un jāiesaista diskusijā. Katrai mērķauditorijai jāizmanto piemērotākie līdzekļi un jānodrošina atgriezeniskā saite, informējot sabiedrību par to, kas ticis ņemts vērā un kas ne. Trīspusējā sociālā dialoga mehānisms ietver darba devēju un darbinieku organizāciju sadarbību ar valsts un pašvaldību iestādēm, savukārt divpusējais sociālais dialogs – darba devēju un darba ņēmēju viedokļu un interešu saskaņošanu.
- (11) 2009.gada 1.oktobrī Eiropas Padomes dalībvalstu ministru apstiprināja dokumentu „Labās prakses kodekss pilsoniskās līdzdalības nodrošināšanai lēmumu pieņemšanas procesā”. (*Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision Making Process*). Kodeksā atspoguļotas pilsoniskās sabiedrības līdzdalības vērtības, vadlīnijas, mehānismi un pušu atbildība aktīvai iedzīvotāju un organizētās pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai lēmumu pieņemšanas procesā.

Pilsoniskā izglītība un sociālā integrācija

- (12) Lai padarītu sabiedriskās līdzdalības procesu pēc iespējas konstruktīvāku un efektīvāku, jāstiprina Latvijas iedzīvotāju spējas un prasmes līdzdarboties sabiedriskajos procesos, īstenojot pilsoniskās izglītības programmas gan vispārējās izglītības ietvaros, gan ārpus tās – semināru, lekciju un kursu formā. Tādā veidā pilsoniskā izglītība ne tikai attīstītu sabiedrības spējas līdzdarboties, bet arī veicinātu sabiedrības sociālo integrāciju.⁵

E-pārvaldība un sabiedriskā inovācija

- (13) Lai rastu jaunus pārvaldības risinājumus, ko ieviest Latvijā un veiksmes gadījumā „pārdot” citām valstīm, inovatīvu ideju ģenerēšanai un apspriešanai jāklūst par valsts pārvaldē strādājošo ikdienas praksi. Pētījumi rāda, ka masveida jaunrades idejas rodas gan valsts pārvaldes institūciju darbiniekiem tiešā saskarsmē ar klientiem, gan valsts pārvaldes pakalpojumu lietotājiem, gan akadēmiskajā, nevalstiskajā un privātajā sektorā strādājošajiem.⁶ Tāpēc būtiski ir ne tikai veicināt ideju radīšanu pašā valsts pārvaldē, bet arī nodrošināt, lai arī ārpus pārvaldes dzimušās idejas tiktu sadzirdētas un tām būtu iespēja tikt īstenotām.
- (14) Daudzās valstīs jaunrade ir cieši saistīta ar e-pārvaldības attīstību, ar to saprotot nevis vienkārši esošo administratīvo praksi digitalizāciju, bet gan valsts institūciju restrukturizāciju, izmantojot jaunu informācijas tehnoloģiju radītas efektīvākas pārvaldības iespējas.

Iespējamie risinājumi

Sabiedrības līdzdalība politikas veidošanā

- (15) *Pilsoņu paneli.* Vairums politisko lēmumu prasa zināmu kompromisu starp dažādām sabiedrības grupām, jo katrai no tām var būt savs viedoklis un intereses. Vienas puses nevēlēšanās pieņemt citu risinājumu bieži ir saistīta ar informācijas trūkumu par otras puses viedokli un argumentiem. Pilsoņu panelis ir mehānisms, kurā tiek pārbaudīts, kāds būtu sabiedrības viedoklis, ja iesaistītās puses tiktu informētas par visu pušu viedokļiem. Veidojot pilsoņu paneli par konkrētu politisku lēmumu, sākotnēji tiek izveidota reprezentatīva nacionāla (ja lēmums ir valsts līmenī) vai atbilstoša zemāka līmeņa pilsoņu izlase. Vispirms viņu viedoklis tiek izziņāts aptaujā. Pirms piedalīšanās paneldiskusijā tās dalībniekiem tiek izsūtīta izsmeļoša informācija par izskatāmo jautājumu un iespējamajiem risinājumiem, un pēc diskusijas dalībnieki atkārtoti aizpilda anketu un izsaka savu attieksmi. Noslēguma ziņojumu attiecīgā lēmuma pieņemēji izmanto gala lēmuma pieņemšanā.
- (16) *Līdzdalība izstrādes procesā.* Izstrādājot jaunus vai reformējot līdzšinējos sabiedriskos pakalpojumus, procesā ir jāiesaista gala pakalpojuma lietotāji (bijušie, esošie un potenciālie). Sadarbībai jānotiek, sākot no problēmas identifikācijas vai līdzšinējā pakalpojuma izvērtēšanas līdz pat detalizētai jaunā pakalpojuma izstrādei. Atkarībā no izstrādes procesa stadijas lietotāju iesaistei var izmantot „prāta vētru”, fokusa grupu vai citas metodes.
- (17) *Pilsoņu žūrijas.* Tradicionālās sabiedriskās apspriešanas vietā atsevišķa politiska jautājuma vai likumprojekta izvērtēšanai tiek izveidota pilsoņu žūrija, līdzīgi kā zvērināto žūrijas ASV tiesu sistēmā. Politikas izstrādātāji prezentē pilsoņu žūrijai izstrādāto projektu. Žūrija ir tiesīga

⁵ Jurado, Elena (2008) *Citizenship: tool of reward? The role of citizenship policy in the process of integration*, Policy Network Papers, <http://www.policy-network.net/publications/publications.aspx>

⁶ Mullgan, Geoff (2007). *Ready or not?: Taking innovations in the public sector seriously*, NESTA.

uzdot jautājumus un pieprasīt papildu informāciju, pēc tam balso „par” vai „pret” konkrēto projektu. Atkarībā no apspriežamā projekta mēroga var rīkot vienu vai vairākas šādas žūrijas.

- (18) *Organizētās pilsoniskās sabiedrības līdzdalības nodrošināšana.* Organizētās pilsoniskās sabiedrības grupām piemīt zināšanas un iemaņas, kā iesaistīt iedzīvotājus sabiedriskajos procesos. Organizācijas nodrošina atbalstu iedzīvotājiem tajos brīžos, kad ne valsts, ne pašvaldība to nespēj, tāpēc organizāciju darbs ir augstu vērtējams un veicināms. Pilsoniskās sabiedrības organizētās grupas ir tilts starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldi, tās sniedz kompetentu un uz sabiedrības vajadzībām balstītu viedokli, iesaistās rīcības politikas izstrādē, ieviešanā un izvērtēšanā.

Pilsoniskā izglītība un sociālā integrācija

- (19) *Sociālās zinātnes.* Lai radītu izpratni par sabiedriskajiem procesiem – ekonomiku, politiku, kultūru – vispārējās izglītības un tālākizglītības programmās ir jāpievērš lielāka uzmanība sociālajām zinātnēm – socioloģijai, antropoloģijai, ekonomikai, politoloģijai. Tikai izprotot sabiedrībā notiekošo, sociālās problēmas un to iespējamos cēloņus, cilvēks var veidot savu viedokli un aktīvi piedalīties šo problēmu risināšanā.
- (20) *Pilsoniskās līdzdalības programmas.* Līdztekus teorētiskām zināšanām pilsoniskajai apmācībai būtu jārada skolēnam priekšstats par to, kā praktiski darbojas valsts, kurā viņi dzīvo, kādi ir būtiskākie sociālie procesi un kādi ir institucionālie mehānismi, ar kuriem indivīds var izteikt savu viedokli un ietekmēt valstī notiekošo. Pilsoniskās izglītības sniegšanā skolām būtu jāsadarbojas ar pilsoniskās līdzdalības praktiķiem – nevalstiskajām organizācijām, kā arī jāiesaista skolēnu vecāki un tuvinieki.
- (21) *Diskusijas par sabiedrībā aktuāliem tematiem.* Lai vairotu sabiedrības informētību un izpratni par sociālām problēmām un to iespējamiem risinājumiem, ir jāorganizē sabiedriskas diskusijas, kurās tiek apspriestas šī brīža aktualitātes, izteikti viedokļi, vērtējumi un nepieciešamie rīcības soļi. Būtiski šo skolu organizatori varētu būt skolas, jo to rīcībā ir šādām diskusijām nepieciešamie resursi (piemērotas telpas, aprīkojums) un tām ir viegli mobilizēt auditoriju, uzaicinot skolēnus, viņu vecākus, draugus un radniekus. Līdztekus skolām šādas diskusijas varētu organizēt arī nevalstiskās organizācijas, bibliotēkas.
- (22) *Dažādības vadība.* Viens no pasaulē veiksmīgi izmantotiem instrumentiem sabiedriskās līdzdalības, pārvaldes efektivitātes un masveida jaunrades celšanas instrumentiem ir dažādības vadība (*diversity management*).

Lai pārvalde būtu pēc iespējas pietuvināta sabiedrībai, tai būtu jārespektē arī sabiedrībā valdošā dažādība un jāievēro dažādu sabiedrības grupu vienlīdzīgu tiesību princips arī pārvaldes personāla vadības jomā.

- (23) *Izglītošana par sociālo dažādību.* Rīkojot seminārus un kursus, ir jāvairo sabiedrības informētība par sociālo dažādību. Īpaši būtiski ir izglītēt valsts pārvaldē strādājošos, īpaši augstākā un vidējā līmeņa vadītājus, kā arī darbiniekus, kuri strādā tiešā saskarsmē ar klientiem, par dažādu sociālo grupu esamību, situācijām un vajadzībām.

E-pārvaldība un sabiedriskā inovācija

- (24) *Masveida jaunrades portāls.* Lai maksimāli izmantotu sabiedrības radošo potenciālu, ir jāievieš mehānisms, lai ikviens varētu ieteikt masveida jaunrades idejas. Izmantojot e-vidi, tas varētu būt portāls, kurā iedzīvotāji var iesniegt savas idejas, novērtēt, komentēt un papildināt citu iesniegtās idejas. Lai motivētu cilvēkus apmainīties idejām, jāveido fonds veiksmīgāko ideju

testēšanai un realizācijai, un jānosaka, ka 10 populārākās idejas ik gadu tiek realizētas no fonda līdzekļiem, u.tml.

- (25) *Masveida jaunrades balva.* Lai motivētu iedzīvotājus domāt par to, kā inovatīvi uzlabot sabiedrības pārvaldību, daudzās valstīs tiek izmantoti sociālās atzinības mehānismi, piemēram, nacionāla masveida jaunrades balva, kas ik gadu tiek piešķirta oriģinālākajam vai veiksmīgākajam jaunievedumam.
- (26) *Starppnožaru masveida jaunrades koordinācijas institūcija.* Lielākā daļa sabiedriskās jaunrades skar vairākas nozares un valsts institūcijas, tāpēc otrs būtisks priekšnosacījums ir dažādu nozaru un institūciju savstarpēja sadarbība inovatīvu ideju realizācijā. Atsevišķās valstīs šim nolūkam tiek izveidotas atsevišķas institūcijas, kuru rīcībā ir administratīvie un finanšu resursi masveida jaunrades pārbaudīšanai un īstenošanai praksē.
- (27) *E-pārvaldība.* E-pārvaldības ieviešana būtu jāizmanto, lai strukturāli reformētu līdzšinējo valsts pārvaldi, veidojot to efektīvāku. Lai atvieglotu pilsoņu iespēju piedalīties referendumos un parakstu vākšanā gan vietējā, gan nacionālā līmenī, būtu jānodrošina iespēja piedalīties referendumā un iesniegt petīcijas, izmantojot e-tehnoloģijas. Iespēja balsot internetā līdz šim jau veiksmīgi īstenota vairākās Eiropas valstīs. Tāpat būtu aktīvi jāizmanto e-diskusiju, komentāru un reitingu iespējas, kā arī jāievieš lietotājam izdevīgs un vienkārši lietojams e-paraksts.